

Göteborgs kulturarv

Vilket kulturarv representeras
i Västra Nordstaden?

Maria Johansson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Bebyggelseantikvariskt program

15 hp

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2011:13

Göteborgs kulturarv
Vilket kulturarv representeras
i Västra Nordstaden?

Maria Johansson

Handledare: Charlotta Hanner Nordstrand

Kandidatuppsats, 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program
Lå 2010/11

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 7864700
Fax +46 31 786 47 03

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2011

By: Maria Johansson
Mentor: Charlotta Hanner Nordstrand

Title: Cultural heritage in Gothenburg as represented in Västra Nordstaden

ABSTRACT

This graduate essay treats how the cultural heritage of Gothenburg is mediated in different respect. The various sources that have been studied are literary such as guidebooks and books that tell the history of Gothenburg. Internet pages and citywalks have also been studied, as well as the information the visitor can extract in the area.

The introduction presents the subject of the essay, as well as its significance. In the second chapter is the mediation of the history behind cultural heritage as well as its present interpretation described. Therefore, in chapter three, is a short version of the history of Gothenburg described. The main part of the essay, the main examination, is treated in chapter four where literary sources, citywalks and signs in the area are examined. Chapter four ends with a suggestion of how the cultural heritage in Västra Nordstaden could in a better way be mediated to residents and visitors in Gothenburg.

The results and concluding discussion in chapter five reflects on what was represented in chapter four. It is important that everyone is aware of our cultural heritage so it can be preserved into the future as something sustainable. A different way for Västra Nordstaden to show off their cultural heritage is also discussed in this chapter. The act of cultural heritage says that it's a national affair to preserve our cultural heritage to the future and that everyone is involved in doing so. Therefore, it should be approachable for everyone to assimilate the cultural heritage, and not just one part of it but everything.

Title in original language: Göteborgs kulturarv
Vilket kulturarv representeras i Västra Nordstaden?

Language of text: Swedish

Number of pages:39

Keywords: Cultural heritage, representation,
mediation of cultural heritage, information signs,
accessibility

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—11/13--SE

Förord

Tack till alla som hjälpt mig under min kandidatuppsats.

Tack till Göteborgs Stadsmuseum för all hjälp.

Ett särskilt tack till min handledare Charlotta Hanner Nordstrand som även deltog i diskussion vid val av uppsatsämne.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Problemformulering.....	9
1.3 Syfte och frågeställning.....	10
1.4 Avgränsningar	11
1.5 Tidigare forskning.....	12
1.6 Material och metod.....	12
1.7 Källmaterial	13
1.8 Teoretisk referensram	13
1.9 Disposition	14
2. FÖRVALTNING AV KULTURARV	15
3. GÖTEBORG - HISTORISKT PERSPEKTIV.....	18
4. UNDERSÖKNING.....	21
4.1 Litteraturstudier	21
4.1.1 Historiska böcker.....	21
4.1.2 Turistguider	22
4.1.3 ”100 utmärkta hus i Göteborg”	23
4.2 På vandring i staden	24
4.2.1 På vandring med Walknet	24
4.2.2 På vandring med Göteborgs stadsmuseum.....	25
4.3 Fallstudie av skyltning i Västra Nordstaden.....	25
4.3.1 Skyltar.....	26
4.4 Liv åt Västra Nordstadens kulturarv	30
5. RESULTAT OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	31
6. SAMMANFATTNING.....	34

7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	36
7.1 Otryckta källor	36
7.2 Tryckta källor och litteratur.....	36
7.3 Illustrationsförteckning.....	39
7.4 Bilagor	39
Bilaga 1: Karta över Västra Nordstaden..	40
Bilaga 2: Karta över skyltar i Västra Nordstaden.....	41
Bilaga 3: Citywalk	42
Bilaga 4: Målning på Postgatan	42

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Jag har alltid varit intresserad av historia och de byggnader som finns. När jag besöker en ny plats vill jag veta dess historia och vad byggnaderna kan berätta. Vid val av studie för kandidatuppsatsen funderade jag på olika ämnen men ett som ständigt återkom var att skriva om tillgänglighet. Jag bestämde mig för att välja en annan ingång i ämnet än vad som direkt kopplas till tillgänglighetsfrågor nämligen handikappsanpassning. Istället valde jag tillgängligheten till information om vårt kulturarv och hur informationen förmedlas. Jag ville undersöka vilken del av historien som berättas, hur den förmedlas och hur man som privatperson kan ta den till sig. Jag som icke "Göteborgare", utan hitflyttad, kunde väldigt lite om stadens historia sedan tidigare. Något jag känt under tiden jag bott i Göteborg är att det är svårt att ta till sig historien om staden liksom det kulturarv som finns. Ett fåtal skyltar finns på vissa byggnader, men dessa är sällan utförliga. Idén till ämnet kom redan under första året på bebyggelseantikvariska programmet, under min praktikvecka på kulturmiljö Halland. Där kom det till min vetskap att deras lokaler var placerade i en av Halmstads äldsta byggnader, en byggnad jag som Halmstadbo passerat många gånger utan att reflektera över.

1.2 Problemformulering

Turism har länge funnits och har ökat och utvecklats markant den senaste tiden. I samband med att antalet semesterveckor ökade från två till tre i början av 1950-talet samt biltrafikens framfart, ökade även turismen.¹ Mellan 1998 och 2008 ökade besöksmålen, registrerade i Tillväxtverkets besöksdatabas, med 48 procent och antalet besökare med 55 procent.² Turism kopplat till kulturarv har länge varit populärt och redan under antiken reste romarna till Grekland eller till Egypten för att ta del av, och inspireras av deras kulturarv, och idag är kulturarv en betydande orsak till varför turism är så stort.³ Många platser lever på turister och bör därför ha ett utvecklat sätt att förmedla sitt kulturarv, men även andra platser, där kulturarvet inte på samma sätt står i centrum, bör enligt min uppfattning förmedla vad som finns. I kulturminneslagen, som jag återkommer till i den teoretiska referensramen, står; *Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla...*⁴ För att alla ska ha möjlighet att skydda vårt

¹ Gustafsson & Karlsson, 2004, Kulturarv som samhällsdialog, s. 9

² Besöksmål i Sverige..., 2011, s.13

³ Grundberg, 2004, Historiebruk, globalisering..., s.62 f

⁴ Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950

kulturarv är det viktigt att alla känner till det. Jag ser ett stort problem i att alla delar av en stad inte visas upp för befolkningen och turister och att information om kulturarvet inte är tillräckligt lättillgängligt. Om det är allas ansvar att vårda och sydda vårt kulturarv, anser jag att det skall vara lätt att göra det, informationen skall vara lättillgängligt för alla.

Genom att snabbt kontrollera hur många skyltar, i avseende historia och kulturarv som finns i Göteborg, kan det snabbt konstateras att stadskärnan är relativt dåligt skyltad. Många av de skyltar som finns i stadskärnan berättar endast en kort historik om byggnaden, sällan om händelser.

År 2000 lyfte Sveriges regering en proposition, en handlingsplan för handikappolitiken, till Sveriges riksdag. Denna proposition skulle ligga till grund för det framtida arbetet med att handikappsanpassa Sveriges offentliga byggnader och att förbättra bemötandet mot människor med handikapp. Angående den offentliga miljön i Sverige skulle enkla åtgärder genomföras för att göra tillgängligheten bättre för funktionshindrade.⁵ Denna tillgänglighet borde inte enbart gälla fysisk utan även tillgänglighet till information. Alla ska ha möjligheten att på ett lättillgängligt sätt ta del av vårt kulturarv.

1.3 Syfte och frågeställning

Med denna uppsats vill jag undersöka ett område i Göteborg jag anser har utvecklats från ”centrum”, med ett rikt folkliv runt torghandeln på Stora Torget, till en av stadens baksidor. Underökningen avser vilka platser och byggnader i Västra Nordstaden som det bäst informeras om och hur detta görs. För att genomföra undersökningen krävs en genomgång av varierande informationsbärare⁶, en studie över vilken information som finns i området samt litteraturstudier för att syftet med uppsatsen skall uppnås. Fokus ligger på information som kan utvinnas i området, exempelvis informationsskyltar.

Följande frågor skall jag försöka besvara för att kunna fullfölja mitt syfte med uppsatsen:

- Vad berättar olika informationsbärare om platsen?
- Hur visas Västra Nordstaden upp för invånare och besökare?
 - Vilka informationsskyltar finns?
 - På vilka byggnader sitter dessa skyltar?

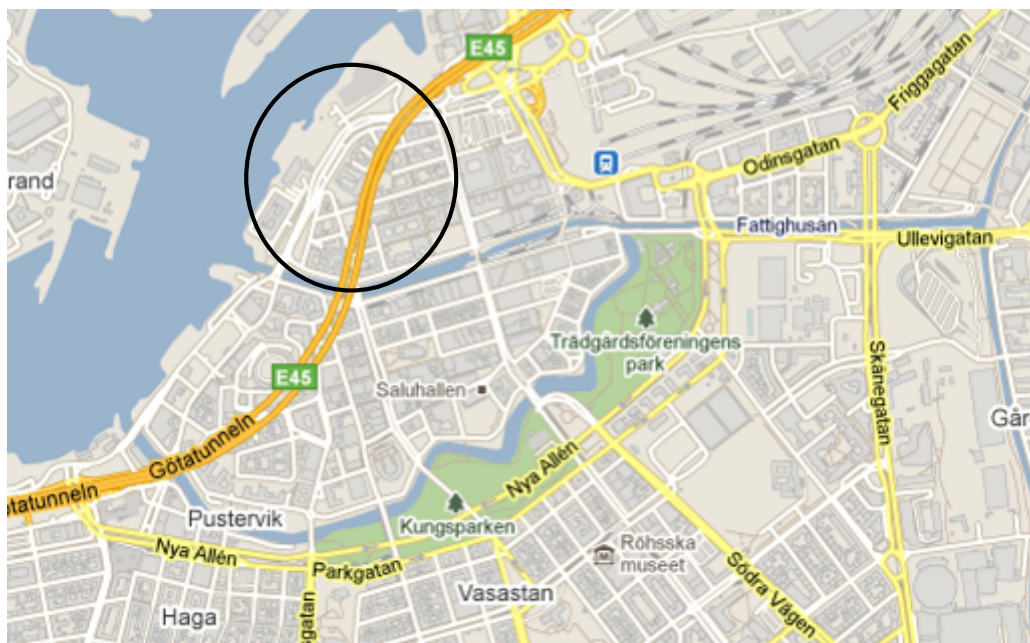
⁵ Regeringens proposition 1999/2000:79

⁶ Förklaring: T.ex. litteratur, stadsvandringar och skyltar.

- Finns det andra informationsguider, förutom skyltar, på platsen?
- Hur skulle man kunna levandegöra denna del av staden?
- Därtill har jag följande hypotes jag skulle vilja styrka eller avslå.
 - Enligt mina förutfattade meningar om Västra Nordstaden har jag en teori om att Kronhuset och Kronhusbodarna samt Rådhuset, främst Gunnar Asplunds tillbyggnad, är de byggnader i området som oftast och mest informativt visas upp. Denna teori bygger jag på det jag ser när jag går i området, det jag läser och det jag hör.

1.4 Avgränsningar

I och med uppsatsens tidsomfattning har jag valt att avgränsa min studie till Västra Nordstaden i Göteborg, mellan Norra Hamngatan, Östra Hamngatan samt Göta älv. En anledning att jag valde detta område av staden är att den är historiskt intressant, Kronhuset är troligen Göteborgs innestads äldsta bevarade byggnad, och har varit bebyggt sedan staden grundades 1621. Södra Hamngatan, som kan sägas återspegla Norra Hamngatan i avseendet att de båda är två av Göteborgs paradgator, skulle vara rimligt att medräkna i undersökningen. Trots detta har jag valt att inte fokusera på Södra Hamngatan. En avgränsning har även gjorts i material, detta återkommer jag till i avsnittet ”Material och metod”.

Figur 1 Karta över Göteborgs stadskärna. Studien avgränsas med markering. Kartbild från Lokala kartan

1.5 Tidigare forskning

Skytning vid kulturhistoriska byggnader och platser har sedan tidigare diskuterats. De flesta undersökningar gällande skytning av platser har dock skett kring fasta fornlämningar och inte på byggnader som kulturarv. I ”Kulturarv som samhällsdialog” beskrivs bland annat problemet i dialogen mellan skylt och besökare från olika kulturer.⁷ Även ”Plats på scen”⁸ beskriver förmedling av fornlämningar, med fokus på Bohuslän. Bokens syfte är att problematisera och väcka tankar om relationen mellan de som förmedlar kulturarv och de som kulturarvet förmedlas till.⁹ Torkel Molin skriver i en artikel om kopplingen minne och landskap, hur minne påverkas av skytning vid landskapets kulturarv. Han diskuterar även problemet med att skyltar och litteratur berättar vad som är sevärt och hur man som privatperson skall tolka det man ser.¹⁰

Som nämnt ovan är informationsförmedling av fasta fornminnen en vanlig företeelse men inte i kulturarv i stadsmiljö. Vad som dock finns skrivet i ämnet förmedling i staden är häften där besökaren kan uppleva staden själv. ”Stadsvandra på egen hand” är en skrift där olika vandringar i Göteborg presenteras. Medan besökarna går efter en utmärkt sträcka på en karta i boken stannar de på olika platser som är beskrivna ur ett historiskt perspektiv.¹¹

1.6 Material och metod

I uppsatsen kommer fokus att ligga på undersökningar av vad olika informationsbärare berättar om Västra Nordstaden och vad de väljer att förmedla som besöksvärt. Detta kräver att litteraturstudier genomförs samt undersökningar av annan information som berättar om området. Litteratur om Göteborgs historia, stadsvandringar samt turistguider kommer att behandlas för att genomföra undersökningen och syftet med uppsatsen. Även fältstudier genomförs för att få fram vilka skyltar som finns i området samt på vilka byggnader eller platser dessa är placerade. Därefter kommer jag efter egna observationer och nya kunskaper försöka finna ett förslag på hur detta område bäst kan visas upp för befolkning och turister.

En avgränsning i informationsmaterial kommer att göras då tiden för uppsatsen är begränsad. Jag har valt ett fåtal böcker som berättar stadens historia, ett antal turistguider från olika tider samt två stadsvandringar för att få en relevant spridning. Genom att använda mig av minst två källor från varje kategori får jag ut eventuella olikheter eller likheter dem emellan.

⁷ Gustafsson & Karlsson, 2004, Kulturarv som samhällsdialog

⁸ Gustafsson & Karlsson, 2004, Plats på scen

⁹ Gustafsson & Karlsson, 2004, Plats på scen

¹⁰ Molin, 2005, s.43 ff.

¹¹ Hansson & Herklint, 2009, s.22

För att förstå begreppet kulturarv kommer även en yttlig bakgrund till kulturarvsförvaltningens historia studeras. Likaså kommer en inblick i Göteborgs historia att beskrivas för att tydliggöra områdets uttryck idag.

1.7 Källmaterial

Den litteratur jag valt att använda i denna uppsats behandlar på olika sätt Västra Nordstaden; turistguider som berättar om byggnader och platser inom det valda området, litteratur som behandlar historien om platsen, byggnaderna i området, skyltar som finns samt stadsvandringar och samtal med relevanta tjänstemän.

1.8 Teoretisk referensram

På Riksantikvarieämbetets hemsida kan man läsa att *Kulturarvet utgörs av vad tidigare generationer har skapat och hur vi i dag uppfattar, tolkar och för det vidare*. Kulturmiljö beskrivs som den miljö som på något sett formats av människan, men kulturarvet har en bredare definition än kulturmiljö. Vad RAÄ menar med kulturarv är inte enbart byggnader, miljöer och föremål utan även *berättelser, traditioner och andra immateriella värde som vi övertar från tidigare generationer*.¹² Eftersom RAÄ är en statlig myndighet, är ovan nämnda definition den som gäller för Sverige.¹³ Som bebyggelseantikvarier bör vi noga beakta vilket kulturarv vi värdesätter och som vi väljer att förmedla vidare. Vad vi anser vara kulturarv eller kulturhistoriskt intressant kan få följder för det som i närheten inte värdesätts liknande.¹⁴ Bredvid en fast fornlämning, som värdesätts högt som ett kulturarv, kommer en gärdesgård inte värdesättas liknande trots att det också är ett kulturarv. Gustafsson och Karlsson skriver i ”Kulturarv som samhällsdialog” att kulturarv ständigt omdefinieras, vad som är kulturarv idag var inte det på 1800-talet och vad som är kulturarv imorgon är inte det idag.¹⁵ Varje tid formulerar sitt eget kulturarv och vad det innebär. Det är vi som bestämmer vad som räknas som kulturarv och inte, det är inget som definierar sig själv.

Varför är det viktigt med Kulturarvsförmedling? Kulturminneslagen säger; *Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla...*¹⁶ I och med denna inledande paragraf bör alla kunna ta del av och känna till vår kulturmiljö för att möjligheten till att vårda den för framtiden skall finnas. Det är viktigt att alla får chansen att delta i bevarandet av

¹² Riksantikvarieämbetet, Kulturarv

¹³ Riksantikvarieämbetet, Organisation

¹⁴ Gustafsson, Karlsson, 2004, Kulturarv som samhällsdialog

¹⁵ Gustafsson, Karlsson, 2004, Kulturarv som samhällsdialog, s.4

¹⁶ Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950

kulturarvet och historien då det kan bidra till en mer hållbar stadsutveckling med variation i bebyggelsen, nytt möter gammalt, och där vi kan lära oss av tidigare bygg- och samhällstekniker.

Kulturarv och minne hör starkt ihop. Olika ting kan bidra till att människan minns vad som glömts, detsamma gäller byggnader, en annan form av kulturarv. Det är inte alltid minnen är något vi personligen upplevt, minnen kan också vara händelser vi hört om och som vi därför minns, såkallade kollektiva minnen. Kollektiva minnen organiseras bland annat genom berättelser, muntliga och skriftliga, men även genom såkallade minnesmärken som får oss att minnas vad som skett på platsen.¹⁷ Genom kulturarv påminns vi om vad som tidigare skett, ibland utan att själva upplevt det. Vi minns vad vi, genom berättelser och skrifter, lärt oss om en specifik plats när vi kommer i kontakt med den. Kulturarv kan tolkas olika beroende på vilka förkunskaper individen har. En skylt berättar för oss vad vi skall minnas av platsen och begränsar vad vi ser och tolkar. Vad platsen avser att förmedla är vad skylten berättar, och platser runt om som inte är avsedda för besökaren men som i många fall är kulturarv av annat slag, nämns inte i skylttexten.¹⁸

1.9 Disposition

Jag har valt att lägga upp mitt arbete som följande: Uppsatsen börjar i andra kapitlet med en översiktlig bakgrund till kulturarvsförmedlingen för att ge läsaren en förståelse för uppkomsten av begreppet kulturarv. Därefter beskrivs, i kapitel tre, en kort historik om Göteborgs stad med fokus på Västra Nordstaden för att underlätta följande text. Kapitel fyra behandlar undersökningen av information om Västra Nordstaden och är indelat i fyra underrubriker: litterära, stadsvandringar, fallstudier och förslag på förbättringar av informationsförmedling i Västra Nordstaden. Dessa är i sin tur indelade för att på ett lätt sätt överblicka undersökningen. Uppsatsen knyts slutligen ihop av kapitlet resultat och avslutande diskussion, som jag valt att behandla under samma rubrik. Sammanfattningen är placerad sist i uppsatsen för att summera hela uppsatsen.

¹⁷ Grundberg, (2000), Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s.11 ff.

¹⁸ Molin, 2005

2. FÖRVALTNING AV KULTURARV

Kulturarv är ett begrepp som beskriver vad tidigare generationer efterlämnat och hur vi idag för det vidare för framtiden. Kulturarvet är ett samhälles historia och inte en kategori av objekt. Att kategorisera kulturarv till ett och samma är en omöjlighet, utan begreppet kulturarv innebär kulturarv tillhörande en specifik folkgrupp. Begreppet Kulturarv introducerades i början av 1990-talet och har sedan dess ett flertal gånger diskuterats i avseendet hur det skall definieras.¹⁹

I de flesta fall har kulturarv tolkats som stadens kollektiva minne, det är vad vi är bekanta med och vad som är berättat. Dock har intresset för kulturarv och historia, varierat sedan det på 1600-talet etablerades som en förvaltningsverksamhet. Redan i slutet av 1500-talet bildades vad som är motsvarigheten till dagens antikvarieverksamhet. 1599 bestämdes det att Sveriges alla runstenar skulle inventeras då det var viktigt med nationell historia. Inventeringen genomfördes eftersom både Sverige och Danmark ville bevisa sig som arvtagare till goterna, de historiska föreställningarna om det götiska arvet. Det var viktigt på 1500-talet, men även tidigare, att kunna visa sitt storslagna förflutna och då erhålla en hög position. Genom det götiska arvet blev intresset för antikviteter och historia stort under 1600-talet. Det var inte enbart Sverige och Danmark som intresserade sig för goterna, redan på 500-talet instiftades begreppet om ett götiskt ursprung i Italien och Spanien. Det var inte förrän på 1100-1200-talet som traditionen kom till Norden.²⁰

1630 inrättade Gustaf II Adolf institutionen som riksantikvarie och därefter har ämbetet haft en ledande roll i svenskt kulturarv. Tjänstemännen, rikets antikvarier, fick i uppdrag att samla in material som berättade landets historia. Detta innebar inte enbart fornlämningar utan allt som ansågs ge information om det förgångna. Vid tiden började även fallna runstenar resas, den första antydning till minnesvård i Sverige. Landets första antydning till fornminneslag, en statlig minnesvård, instiftades 1666 av Karl XI:s förmyndarregering. Fornlämningar, fornfynd, statliga byggnader, kyrkor och, i enstaka fall, profana byggnader var av landets intresse och skulle skyddas som om de vore konungens enskilda egendom. På 1700-talet, när den ”göticistiska” epoken inom svensk antikvarisk verksamhet passerat, minskade den antikvariska verksamheten. Nu utvecklades istället intresset för 1700-talets upplysningskultur, och i mitten av århundradet återgick det historiska intresset till fornminnen och fornnordisk historia.²¹

1786 bildade kung Gustav III Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (även kallad kungliga Vitterhetsakademien) som starkt präglades av tidens upplysningskultur. Inspiration och förebilder kom från det klassiska antika kulturarvet och inte från det ”götiska”, som tidigare varit huvudintresse. En delad uppfattning mellan den klassiska akademien och det Götiska förbundet, som hade ett fornnordiskt intresse, fanns mellan åren 1786, då Vitterhetsakademien instiftades, och 1820-talet. Efter att Vitterhetsakademins sekreterare, Jonas Hallenberg, avgått 1818 fick det Götiska förbundet inflytande i akademien. 1826 blev J. G

¹⁹ Grundberg, 2004, Historiebruk, globalisering..., s.10 f

²⁰ Grundberg, 2000, Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s. 47 f

²¹ Grundberg, 2000, Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s. 48 ff.

Liljegren sekreterare, och därmed riksantikvarie för Vitterhetsakademien, och det Götiska förbundet inkorporerades i akademien och gav det nytt liv.²²

I mitten av 1800-talet tog den topografisk-antikvariska verksamheten fart i Sverige. På bred front började folk- och fornminnen samlas in, en början till samspelet mellan etnologisk och arkeologisk forskning. I snabb takt förändrades och utvecklades landskapet i och med den agrara revolutionen på 1800-talet och den industriella revolutionen på 1900-talet, vilket kom att medföra att Sveriges landskap i snabbare takt inventerades. Som en följd av den agrara- och industriella revolutionen flyttade folk från sina hem till, för dem, okända platser och stadsmiljöer. Det innebar ett ökat intresse för den personliga identiteten och hembygdsföreningar bildades som lokalmuseer för det material bygden samlat in. Det var nu viktigt att genom minnen av olika slag hävda sitt ursprung och finna tröst i den stora förändring som skedde. Det var även viktigt att bevara det gamla för att föra det vidare in i framtiden och på så sätt göra den bättre.²³

1867 fastlades en ny förordning om att det var straffbart att orsaka ingrepp på fasta fornlämningar. Nu förstärktes även skyddet för kyrkor. De flesta fornfynden samlades i Stockholm och därför behövdes en central punkt för samarbetet mellan Stockholm och övriga landets utövande kulturvårdsaktörer. Landsantikvarier utsågs runt om i landet efter att Sigurd Curman 1923 utsetts till riksantikvarie. Dessa landsantikvarier var anställda och arbetade för museet de var anställda vid, men även för Riksantikvarieämbetet i Stockholm.²⁴

Under 1960-talets enorma så kallade stadssaneringar ökade åter intresset för kulturarvsfrågor, i och med att många kulturvärden raserades. Begreppet kulturmiljö breddades och man började se kulturarv i ett större perspektiv. Som ett bevis på det ökade intresset för att bevara kulturarvet skapades år 1988 Kulturminneslagen genom sammanslagning av ett flertal tidigare fristående lagar. Riksantikvarieämbetet fokuserade på skydd av fornminnen, vilket resulterade i att bevarandet av byggnader kom i andra hand. Därför var det endast landets främsta, mest betydelsefulla och kanske vackra byggnader som valde att bevaras, likaså kyrkor som sedan tidigare skyddats generellt. I och med synen om att fornminnen bör ha ett starkare skydd än byggnader, fanns vid millennieskiftet 2000, färre än 2000 byggnadsminnen i Sverige, trots landets cirka två miljoner hus.²⁵

Göteborgs stadsmuseum bildas

På 1800-talet var, som nämnts tidigare, intresset för historia och det antikvariska stort vilket utvecklades till att ett antal museer bildades i Sverige liksom museisamlingar.²⁶ Museernas huvudsakliga uppgift var att samla in och katalogisera föremål och böcker och därefter, genom utställningar och pedagogiska moment, förmedla det till besökarna. Museet som bildades i Göteborg var likt de engelska museer som byggdes upp vid tiden, med öppna bibliotek i anknytning till museet, och som skulle fungera både som nöje men även som lärcenter för

²² Grundberg, 2000, Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s. 52 f

²³ Grundberg, 2000, Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s. 54 ff.

²⁴ Riksantikvarieämbetet, Historia

²⁵ Riksantikvarieämbetet, Historia

²⁶ Grundberg, 2000, Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag..., s. 52 ff.

arbetarklassen i staden. I Göteborg valdes Sven Adolf Hedlund 1863, redaktör på Göteborgs handels- och sjöfartstidning, in till stadsfullmäktige. Det var Hedlund tillsammans med A F Ericson, A W Malm och Victor von Gegerfelt som drev frågan om ett museum i Göteborg och som satt i museets stiftargrupp. Göteborgs museum bildades 1861 då museibildningarna i Europa var som störst; mellan Franska revolutionen 1791 och första världskriget 1914. Museet skulle innehålla stadens olika intresseföreningar. Det breda urvalet av föreningar, kungliga vetenskaps- och vitterhetssamhället (KVVS) tillsammans med Naturhistoriska museet, Handelsföreningen, Fabriksföreningen, Hantverksföreningen, Göteborgs slöjdförening samt Göteborgs konstförening, skulle ingå i museets styrelse. Eftersom de olika föreningarna sedan tidigare haft betydande och ledande roller i Göteborg, kunde de nu samarbeta i ett museum. 1875 upplöstes dock Fabriksföreningen och den lediga platsen i styrelsen tillföll nu stadsfullmäktige. Femton år senare upphörde även de andra föreningarna att medverka i museistyrelsen och endast KVVS och Göteborgs stadsfullmäktige var kvar. S A Hedlund blev styrelsens sekreterare och var en drivande kraft för museets utveckling. Fram till 1923 låg alla museiavdelningar i Ostindiska kompaniets tidigare lokaler i Göteborg. Därefter splittrades dock avdelningarna och merparten av dem flyttade till andra lokaler i staden. De två som blev kvar i Ostindiska huset var Göteborgs arkeologiska museum och Göteborgs historiska museum som 1993 tillsammans med Göteborgs industrimuseum, slogs samman och bildade Göteborgs stadsmuseum.²⁷

²⁷ Nordstrand, 2008, s. 6 ff.

3. GÖTEBORG - HISTORISKT PERSPEKTIV

I detta avsnitt behandlas berättelsen om Västra Nordstaden i Göteborg, sedan stadens grundandes 1621. Kapitlet kommer i huvudsak byggas på information hämtat från Gudrun Lönnroths verk "Hus för hus" samt "Kulturhistorisk värdefull bebyggelse del I". Texten kompletteras med Bilaga 1.

Göteborg grundades 1621 av kung Gustaf II Adolf. Staden byggdes som en befäst handelsstad kantad av vallgrav, mur och bastioner. De tidigaste murarna och bastionerna som byggdes uppfördes i trä, men revs under 1680-talet och nya byggdes upp, denna gång i sten.²⁸ Kvarteren var indelade i långsmala tomter som överläts till stadens borgare. De största tomterna anlades runt Stora hamnkanalen, Norra- och Södra Hamngatan, samt vid Stora Torget, som därmed blev Göteborgs förnämsta kvarter. De större tomterna skulle enligt stadens styre bebyggas med stenhus och övriga tilläts bebyggas med trä- eller korsvirkeshus. Dock fick inte byggandet av stenhus något större genombrott och de första 100 åren efter att Göteborg grundats byggdes endast ett fåtal stenhus.

Ett av de två torg som fanns i Göteborg på 1600-talet var Stora torget, nuvarande Gustaf Adolfs Torg. Det fungerade som stadens mötesplats och där växte stadens maktbyggnader upp, ett Rådhus och ett Stadshus byggdes upp på torget. Rådhuset byggdes i trä på torget och Stadshuset i sten norr om torgplatsen. Vid Göteborgs grundande 1621 befolkades staden av ett stort antal tyskar och holländare. För att möjliggöra deras trosutövande uppfördes Christine kyrka, idag kallad Tyska kyrkan. Den dåvarande träkyrkan stod klar 1624 på Norra Hamngatan. Kronan var ägare till två kvarter i Göteborg under 1600-talet, Lilla torget (som inte omfattas av undersökningsområdet) samt Kronhuskvarteret. I Kronhuskvarteret låg fortifikationens och artilleriets gårdar. Kronhuset, som kom att kallas Tyghuset, byggdes 1642-1655 som magasin för garnisonens tygmateriel och är troligen Göteborgs innerstads äldsta byggnad, en speciell miljö i Västra Nordstaden med byggnaderna och miljön runt om.

Sedan Göteborgs grundade har staden utsatts för ett antal bränder. 1669 drabbades bland annat Stora torget kraftigt och Christine kyrka skadades. Efter den branden byggdes två nya stenhus upp; ett nytt Rådhus, då det tidigare brunnit ned, samt ett bostadshus. Efter att staden återigen skadats svårt i ett antal bränder införde myndigheterna en lag om att alla hus i staden skulle byggas i sten. Detta fick dock inget större genomslag bland befolkningen som fortsatte att bygga i trä.²⁹ Dock uppfördes vissa byggnader i sten, två av dessa var Bryngel Radhes hus på Norra Hamngatan samt ett kommandantshus bredvid Rådhuset på Gustaf Adolf torg. I mitten av 1750-talet drabbades Göteborg av ytterligare av en brand, denna gång i Västra Nordstaden, och den mesta bebyggelsen brann ner, Kronhuset och Rådhuset klarade sig dock. Även Christine kyrka, Packhuset (Radheska huset) samt ett fåtal privata stenhus kunde räddas, men i övrigt brann

²⁸ Lönnroth, 2003, Hus för hus, s. 16 ff.

²⁹ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.26 ff.

området till största del ner.³⁰ Ostindiska kompaniet, ett handelskompani som handlade med Östra Asien, byggde ett magasin på Norra Hamngatan mellan åren 1750-1762, vilket var det största stenhusprojektet som byggts i Göteborg.³¹

1806 upphörde Göteborg att vara en befäst stad och året därpå bestämdes att befästningsmurarna och bastionerna skulle rivas så att staden kunde utvidgas.³² Det var dock inte förrän på 1840-talet som marken togs i anspråk. 1806 öppnades en arbets- och försörjningsanstalt för stadens fattigvård på Smedjegatan i Västra Nordstaden.³³ Nya verksamheter växte fram vilket bidrog till att staden växte. Stora förändringar skedde på Stora torget i mitten av 1800-talet. Det Kaulbarska huset, efter landshövdingen Johan von Kaulbars, revs 1844 för att ge plats åt Göteborgs börs- och festivitetsbyggnad som stod klar 1849. Detta hus var ett av de första i staden som byggdes i nyrenässans.³⁴ I mitten av 1800-talet flyttades torghandeln från Stora Torget. En staty på Gustaf II Adolf, grundare av Göteborg, uppfördes 1854 och torget fick sitt nuvarande namn. Folklivet försvann och torget utvecklades till ett finrum i staden.³⁵

På 1880-talet hade Göteborg Sveriges största emigrationshamn då åttio procent av all Sveriges emigration utgick från Göteborg. Omkring 375 000 svenskar emigrerade till andra länder under emigrationen i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet och många av dessa från Göteborg.³⁶ Västra Nordstaden hade en betydande roll för staden vid tiden. De emigranter som reste via Göteborg anlände med tåg till Drottninggatan och eskorterades sedan vidare till Sillgatan, nuvarande Postgatan. Här levde emigranterna fram tills de skulle resa från Sverige. På Sillgatan växte olika rörelser fram, hotell för emigranterna, pubar, restauranger, affärer och liknande. Här låg även emigrantkontor och en amerikansk språkskola. När alla emigrationspapper var klara och godkända begav sig emigranterna till Packhusplatsen, längst ner på Sillgatan, där Amerikabåtarna avgick.³⁷ Sillgatan fick namnet Postgatan 1895 efter Göteborgs Posthus vid packhusplatsen, i slutet av Sillgatan. Posthuset revs 1942 för att lämna plats åt Rederi AB Transatlantics kontor.³⁸

I början av 1900-talet förändrades Gustaf Adolfs Torg ytterligare. En arkitekttävling utlystes om en rådhusbygggnad. Tävligen vanns av arkitekten Gunnar Asplund, men det var inte förrän 1936 den nya funktionalistiska tillbyggnaden kunde invigas. Denna tillbyggnad ersatte kommandanhuset som tidigare legat på platsen och som revs 1935.³⁹ I början av 1900-talet bebyggdes även Kvarnberget, i Västra Nordstadens nordvästra del, i större utsträckning. På berget fanns sedan tidigare en navigationsskola som 1951 ändrade namn till Sjöbefälsskolan. 1980 tog Chalmers tekniska högskola över Sjöbefälsskolans verksamhet som då hade blivit högskola, och 1994 flyttades skolan ut ur lokalerna. Idag är Navigationsskolans lokaler kontor för ÅF AB (tidigare Aktiebolaget Ångpanneföreningen).⁴⁰

³⁰ Lönnroth, 2003, Hus för hus, s 19 ff.

³¹ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.26 ff.

³² Lönnroth, 2003, Hus för hus, s. 28

³³ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.26 ff.

³⁴ Lönnroth, 2003, Hus för hus, s. 39 ff.

³⁵ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.26 ff.

³⁶ Kaelas, Söderpalm, 1984, s.209

³⁷ Kaelas, Söderpalm, 1984, s.209 ff.

³⁸ Posthuset vid Packhusplatsen, Göteborg

³⁹ Lönnroth, 2003, Hus för hus, s. 46

⁴⁰ Navigationsskolan i Göteborg

Mellan 1955 och 1990 skedde en stor såkallad sanering i Göteborgs stadskärna. Saneringen innebar att hela Östra Nordstaden revs samt stora delar av Västra Nordstaden. Under de nästkommande tio åren revs ytterligare ett antal byggnader i området, bland annat på Postgatan. Kvarteret Traktören⁴¹ byggdes 1975 efter att de tidigare byggnaderna på platsen rivits. Ytterligare en förändring som skedde i området var att Göteborgsoperan byggdes vid Lilla Bommen åren 1991-1994.⁴² Vad som bevarats i området, efter bränder och ”saneringar”, är att stadens förvaltningscentrum är beläget här och har så varit sedan stadens grundande.

⁴¹ Förklaring: Stadsbyggnadskontoret

⁴² Lönnroth, 2003, Hus för hus, s.56 ff.

4. UNDERSÖKNING

4.1 Litteraturstudier

Vad säger olika litterära källor om Göteborg och dess byggnader? Texten kompletteras med Bilaga 1, karta över Västra Nordstaden.

4.1.1 Historiska böcker

”Göteborg genom ritningar” berättar om olika byggnader, platser och monument i Göteborgs stadskärna från tiden före 1900. Alla byggnader som beskrivs finns inte kvar i området av olika anledningar. Tullhuset, vid Stora Hamnkanalen, beskrivs ur ett historiskt perspektiv.⁴³ Det byggdes 1669 i sten för källarmästaren Bryngel Radhe och var ett av få privata stenhus i Göteborg. Det köptes av Göteborgs stad 1725 och byggdes då om till tull- och packhus. Yttermurarna byggdes i flensburgtegel vilket var första gången detta tegel användes i Göteborg. Byggnaden som står på platsen idag är densamma som 1669, dock ombyggd ett antal gånger bland annat efter en brand 1746 då huset reparerades. 1816 byggdes huset på med en våning och efter det har ytterligare ändringar gjorts. Tullverksamheten var kvar i huset tills ett nytt tullhus byggdes vid dåvarande hamnen, Packhusplatsen, 1867. Dagens utseende fick tullhuset vid Packhusplatsen 1925 då en tillbyggnad uppfördes.⁴⁴ Rådhuset ritades ursprungligen av arkitekten Nicodemus Tessin d.ä. år 1673. Det byggdes dock om 1739, men portalen ut mot Stora Torget stod inte klar förrän 1742. Rådhuset byggdes därefter om ytterligare i början av 1800-talet.⁴⁵ 1785 byggdes, efter lång planeringstid, salubodar framför Christine kyrka på Norra Hamngatan, vilka hyrdes ut av kyrkan. Bodarna skulle hyras ut för försäljning av bland annat läder, snus, tobak, porslin, skor och kläder och brukades fram tills 1852 då de revs.⁴⁶ Vid Stora Torget byggdes 1778 festdekorationer för att fira kronprins Gustaf Adolfs födelse, senare kung Gustaf IV Adolf. Dessa byggdes mitt emot Rådhuset, på torgets östra sida, och var formade som en romersk kyrkfasad. Dekorationer i form av två pyramider byggdes även vid Stora Hamnkanalen 1810 för att välkomna kronprinsessan Desirée vid hennes besök i staden.⁴⁷

”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse” är ett bevaringsprogram som skall vägleda göteborgare till ett bevarande av de kulturhistoriska byggnaderna i staden. Byggnaderna har bedömts såväl utifrån det historiska värdet/dokumentvärdet som det upplevda värdet.⁴⁸ I kapitlet ”Inom Vallgraven 1, Nordstaden 2” beskrivs inledningsvis en kort historik om staden. Därefter följer en

⁴³ Bilaga 1

⁴⁴ Schönbeck, 2004, s. 24 ff.

⁴⁵ Schönbeck, 2004, s. 28 ff.

⁴⁶ Schönbeck, 2004, s. 40 ff.

⁴⁷ Schönbeck, 2004, s. 44 f.

⁴⁸ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s. 7 ff.

utförligare historik om stadskärnan och slutligen en karaktärisering av området i varierande kategorier. Historiken börjar med stadens tidigare decennier fram till 1700-talet, där det berättas om en hamnbassäng, Masthamnen, som byggdes 1649 vid platsen för dagens Packhusplats.⁴⁹ Gustaf Adolfs Torg beskrivs som ett av två torg i staden, även Artilleriets och Fortifikationens anläggning, Kronhuset, beskrivs kort, liksom de bränder som drabbat Göteborg.⁵⁰ Motiveringen till bevarandet av stadskärnan lyder: *Cityområdet som helhet inklusive vallgraven har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det speglar Göteborgs ursprungliga roll som "Sveriges port mot väster" och även stadens senare utveckling. Miljön innehåller också unika exempel på stadsplanering och arkitektur från olika epoker.*⁵¹ 1975 års bevaringsprogram utsåg området kring Stora Hamnkanalen - Gustaf Adolfs Torg och Kronhuskvarteret som bevarandevärda.⁵² Tolv år senare utkom det nya bevaringsprogrammet som medräknade resten av stadskärnan i ett bevarande, dock inte det nybyggda Östra Nordstaden. I Västra Nordstaden finns åtta byggnader som är skyddade som byggnadsminne enligt kulturminneslagen 3 kap; Sahlgrenska huset, Rådhusets två delar, Ostindiska kompaniets hus, Norra Hamngatan 4, Wenngrenska huset, Stadshuset, Börshuset samt Kronhuskvarteret. Christine kyrka är skyddat genom KML 4 kap, lagen om kyrkliga kulturminnen.⁵³

4.1.2 Turistguider

Turistguider är ett enkelt sätt att få en överblick över ett turistmål. Genom den kortfattade beskrivningen får turisterna inblick i vad som är värt att uppleva när man besöker en stad eller plats. Genom att jämföra vad turistguider från olika tider berättar om platsen, vad som är besöksvärt, ges en uppfattning om besöksmålen varit olika från olika tiden.

Reseguiden "Göteborg, Ny handbok för resande" från 1869 berättar hur Göteborg tidigare visats upp. Här behandlas bland annat Börshuset och Gustaf Adolfs Torg som några av Göteborgs glanspunkter, liksom Göteborgs museum och Christine kyrka. Kvarnberget beskrivs som *Göteborgs mosebacke* med den vackra utsikten, Tullhuset vid Packhusplatsen som palatsliknande och Norra Hamngatan som en av Göteborgs förnämaste gator.⁵⁴ Denna reseguide är indelad i flera kategorier som var och en beskriver Göteborg.⁵⁵

"Göteborg utan att fråga" är en turistguide från 1950 som beskriver Brunnsparken som Göteborgs city, även Rådhuset med Gunnar Asplunds tillbyggnad samt börshuset beskrivs kort. Christine kyrka, Drätselhuset (Sahlgrenska huset) samt Ostindiska huset är ytterligare några byggnader som beskrivs i guiden. Vad boken anser sevärt i Göteborg på 1950-talet är Börshuset, Göteborgs stadsmuseum, Christine kyrka, Kronhuset, Kungliga Hovrätten, Rådhuset, Stadshuset samt Gustaf Adolfs Torg.⁵⁶

⁴⁹ Bilaga 1

⁵⁰ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.26 ff.

⁵¹ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s. 38

⁵² Bilaga 1

⁵³ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull..., s.38 ff.

⁵⁴ Carlén, 1970, s.39 ff.

⁵⁵ Bilaga 1

⁵⁶ Göteborg utan att fråga, 1950

Genom den modernare turistguiden ”City Spots, Gothenburg” får man som turist en inblick i vad som är värt att besöka idag (2009). Den inleds med några korta introduktionskapitel, bland annat till Göteborgsandan och vad den innebär samt en kort historik. Efter dessa inledande kapitel beskrivs vad turister bör uppleva i Göteborg vid en halv dag, en dag, 2-3 dagar samt under en längre vistelse. Under en halv dag rekommenderas en promenad i Haga eller ett besök på Stadsmuseet eller Maritiman. Vid en dags besök i staden rekommenderas Paddanbåten, Stadsmuseet, Kronhuset samt en promenad på Avenyn och vidare mot Liseberg. Om man planerar att stanna längre, 2-3 dagar, är det möjligt att, enligt guiden, uppleva det mesta inom Vallgraven, hamnen, Avenyn samt Linné och Haga. Om man däremot planerar att stanna ännu längre i Göteborg rekommenderas att se hela staden samt även Varberg eller Kungälv. I samma bok beskrivs även Gustaf Adolfs Torg och dess omgivning med stadens mest storartade och betydelsefulla byggnader såsom Börshuset och Rådhuset. Även Christine kyrka och Kronhuset beskrivs i boken liksom Maritiman, Göteborgsoperan och Stadsmuseet.⁵⁷

Turistbyrån i Göteborg är ytterligare ett sätt att som turist få en inblick i vad som är besöksvärt i Staden. Enligt en tjänsteman på turistbyrån har de flesta som besöker dem redan ett önskemål om vad de ville uppleva, det kan vara museum, slott eller liknande. Många turister vill även besöka vad de sedan tidigare hört om Göteborg, nämligen Ostindiska kompaniets hus och Kronhuset.⁵⁸ Turistbyråns hemsida samt Göteborgs officiella turistguide⁵⁹, som är en återspeglning av Turistbyråns hemsida, ger en lättillgänglig bild av vad man som turist kan besöka i Göteborg. Här berättas kortfattat om olika sevärdheter, i Västra Nordstaden berättas om Christine kyrka, Emigranternas hus (Tullhuset vid Packhusplatsen), Gustaf Adolfs Torg, Göteborgs stadsmuseum, Göteborgshjulet, Göteborgsoperan, Kronhuset och Kronhusbodarna, Maritiman samt Medicinhistoriska museet.⁶⁰ Genom Turistbyråns *Citywalk* och tillhörande karta, kan besökare gå en enskild vandring bland tio utmärkta platser värda att besöka i Göteborgs stadskärna. Sex av dessa, beskrivna med en kort historik, finns i Västra Nordstaden; Maritiman, operan och Göteborgshjulet, Kronhuset och Kronhusbodarna, Ostindiska huset och Gustaf Adolfs Torg.⁶¹

4.1.3 ”100 utmärkta hus i Göteborg”

”100 utmärkta hus i Göteborg” var ett projekt där bilder och utförligare texter om valda hus infördes i Göteborgs-Posten, och som slutligen mynnade ut i en bok. De hundra husen blev tilldelade en informationsskylt med kort historik. 20 av husen som är beskrivna i boken finns i Västra Nordstaden. Boken inleds med en kort historik om Gustaf Adolfs Torg där även byggnaderna och platserna runt om nämns. Därefter beskriver boken historien bakom Rådhuset, den ursprungliga delen samt tillbyggnaden, i olika kapitel, Wenngrenska huset, Stadshuset och Börshuset. Boken fortsätter runt hörnet på torget, på Östra Hamngatan. Här beskrivs Hallska huset, Östra Hamngatan 15, Göteborgs första ”skyskrapa”, och Oterdahlska huset, idag

⁵⁷ Di Duca, 2009

⁵⁸ Informant 1

⁵⁹ Göteborg & co

⁶⁰ Turistbyrån i Göteborg

⁶¹ Bilaga 3

medicinshistoriska museet. Efter en vandring vid torget och Östra Hamngatan, fortsätter beskrivningen med Navigationsskolan på Kvarnberget för att sedan återvända ner, till Kronhusområdet där Kronhuset och Kronhusområdet beskrivs i separata kapitel. På hörnet Köpmansgatan/Tyggårdsgatan låg tidigare Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Göteborgs första tidningshus, vilket också beskrivs i boken. Därefter berättas historien bakom Holtermanska baracken på Smedjegatan, på 1800-talet fattigvårds- och arbetsinrättning och senare tryckeri. Vid Packhusplatsen fanns hotell Hembygden, ett finare emigrationshotell, och Stora Tullhuset på Packhusplatsen beskrivs kort. Avslutningsvis beskrivs husen på Norra Hamngatan; Thamska huset. Radheska huset, Ostindiska huset samt Sahlgrenska huset.^{62 63}

4.2 På vandring i staden

Genom stadsvandringar får deltagarna en djupare inblick i stadens historia, både äldre och modernare. Det finns olika företag som jobbar med att genomföra stadsvandringar i Göteborg och dess närområden. Många stadsvandringar har olika teman, alla är inte historiskt inriktade.

4.2.1 På vandring med Walknet

Walknet är ett nätverk i Göteborg som, i samarbete med Melica, anordnar stadsvandringar, både i stadskärnan men även runt om staden. Företaget anordnar ett antal vandringar men möjligheten till egna förslag på teman finns. Vissa av vandringarna präglas av en historisk inriktning och andra av modernare inslag.⁶⁴ Einar Hansson, som jobbar på Melica men även som guide för Walknet, beskriver att blandningen av gammal och ny historia i de flesta fall är mest uppskattad. Han förklarar att vandring genom Västra Nordstaden, från Gustaf Adolfs Torg till hamnen vid Packhusplatsen, ger en bra överblick över området samt distans till stadens variation av rum, från centrum till hamn. Även att besöka Kvarnbergets utsikt över hamnen och in mot centrum ger en förståelse för stadens uppbyggande och utseende.⁶⁵ Trots variationen av vandringar är det få turister som medverkar, oftast är det ”göteborgare” som deltar för att lära sig mer om sin stad.⁶⁶

Genom det lilla häftet ”Stadsvandra på egen hand”, där bland annat Einar Hansson medverkat, kan man i egen takt och efter eget intresse vandra på olika platser i Göteborg. En av dessa vandringar går i västra innerstaden, med början vid Fiskekyrkan, vidare till saluhallen, stenpiren och avslutas vid Kronhusparken. Kronhusparken är dock det enda stopp i Västra Nordstaden, men i texten till Stenpiren beskrivs kort Packhusplatsens historik och de byggnader som hörde till

⁶² 100 utmärkta hus..., 2001, s. 3 ff.

⁶³ Bilaga 1

⁶⁴ Walknet – Göteborg till fots

⁶⁵ Bilaga 1

⁶⁶ Informant 2

platsens kajverksamhet. I texten till Kronhusparken beskrivs förutom Kronhuset och parken, även Ostindiska huset, Handelstidningens hus samt Kvarnberget kortfattat.⁶⁷

4.2.2 På vandring med Göteborgs stadsmuseum

Sedan några år tillbaka anordnar *Business region Göteborg* tillsammans med stadsmuseet en årlig vandring för internationella anställda och deras familjer i Göteborg. Under en vandring av det slaget ges en relativt grundlig historik om Västra Nordstaden med några muntliga nedslag utanför området. Vandrigen tar sin börjar på Gustaf Adolfs Torg genom Kronhusgården och avslutas på Kämpebron utanför Stadsmuseet. Generellt lades vikten i vandrigen på berättelser och händelser om Västra Nordstaden, fokus lades inte på byggnadernas utseende eller byggnadshistorik, även om det också förekom. Istället fokuserades på berättelser som ger staden ”färg” och ett sammanhang till andra platser. Som sagts tidigare går vandrigen från Gustaf Adolfs Torg till Kronhuset med två stopp. Efter Kronhusgården stannar vandrigen ytterligare vid två platser för att slutligen avslutas på Kämpebron.⁶⁸

4.3 Fallstudie av skyltning i Västra Nordstaden

Fallstudien kompletteras med bilaga 1 och bilaga 2, karta över Västra Nordstaden och karta över skyltar i Västra Nordstaden.

Genom att uppsöka Västra Nordstaden kan besökaren utvinna information utan böcker, guider eller kartor. Denna information är dock begränsad, men finns i viss utsträckning i form av skyltar. Det är inte enbart informationsskyltar av det klassiska slaget, med historiskt perspektiv, som förser besökaren med information utan även av andra icke klassiska slag, nämligen ingraveringar, målningar och vägs skyltar.

⁶⁷ Hansson, Herklint, 2009, s.22 ff.

⁶⁸ Informant 3

4.3.1 Skyltar

Studien kompletteras av bilaga 2.

Informationsskyltar är placerade på ett antal byggnader i Västra Nordstaden som kortfattat berättar byggnadens historia. Merparten av dessa skyltar är placerade på byggnader förvaltade av Higabgruppen, ett fastighetsbolag som bland annat förvaltar många av Göteborgs kulturbyggnader.⁶⁹ Skyltarna är lika till utseendet och bär Higabgruppens logotyp⁷⁰. De tillkom i samband med det tidigare nämnda projektet ”100 utmärkta hus i Göteborg” som senare resulterade i en bok. I området finns tolv ”Higabskyltar” samt en större mer utförlig, gemensam för Kronhuset och Kronhusbodarna, på Kronhusgården.⁷¹ ”Higab-skyltarna” borde, om de skulle följa projektet, vara arton stycken i området.⁷² Dock har undersökningen endast kunnat konstatera förekomsten av tolv skyltar samt skylten på Kronhusgården. Texten på samtliga av Higabs skyltar står på svenska samt engelska, vilket bidrar till ett mer internationellt bemötande. Flera av skyltarna är, ur ett tillgänglighetsperspektiv, olämpligt placerade. Några är svårtillgängliga då de sitter invid byggnadens port, vilken är placerad där intilliggande omgivning tar fokus. I andra fall sitter skylten på kanten av en husfasad vilket kan innebära att betraktaren missförstår skyltens tillhörighet, eller är placerad bland andra skyltar och löpsedlar och är då svår att urskilja.⁷³

Higabgruppen

Figur 2 Higabgruppens logotyp som syns på ”Higabskylt”, se figur 3.
Logotyp hämtad från Higabgruppens hemsida

Figur 3 Exempel på skylt placerad på byggnad förvaltat av Higabgruppen - Sahlgrenska huset

Figur 4 Svårsynlig "Higabskylt" där omgivning tar fokus – Radheska huset

⁶⁹ Higabgruppen

⁷⁰ Figur 2 visar Higabgruppens logotyp, figur 3 visar en av ”Higabskyltarna” i området

⁷¹ Bilaga 2

⁷² 100 utmärkta hus i Göteborg, 2001

⁷³ Bilaga 2

På Rådhuset och Rådhusstillbyggnaden finns tre olika skyltar som vittnar om vad byggnaden rymmer och dess byggnadshistoria. Två av skyltarna berättar översiktligt över husets historia, en av dem mer utförligt än den andra. Den som mest informativt berättar Rådhusets historia är ”Higabskylten”, men den är dock i mycket dåligt skick vilket gör informationen svår att tyda. Den tredje ”skylten” är en gravering i fasaden, vid huvudingången till Rådhuset, som endast informerar om byggnadens funktion som tingsrätt. Christine kyrka är prydd med en informationsskylt från Svenska kyrkan med översiktlig historik, även på engelska och tyska. Skylten är dock placerad vid kyrkans ingång vilket innebär att man som besökare måste gå upp till kyrkan för att inhämta informationen, den går inte att betrakta vid passering.⁷⁴

Ostindiska huset, Göteborgs stadsmuseum, förvaltas av Higabgruppen och har följaktligen en skylt lik de andra byggnaderna förvaltade av Higab. Utöver skylten finns en inskription på frisen som säger följande: *Byggnaden restes år 1762 af Ostindiska Kompt. Göteborgs Museum omdanade densamma år 1895 för sina samlingar.* Trots textens korta omfattning berättar den stora delar av byggnadens historia, och eftersom den sträcker sig över hela fasaden kan den ses på avstånd.

På Torggatan 14 är en skylt från Bostadsbolaget placerad. Den sitter på fasaden till Gegerfelts hyreshus, och är informationsmässigt utformad likt Higabs skyltar med en kort historik på engelska. Skylten gör betraktaren medveten om byggnadens tidigare verksamheter sedan dess uppförande 1891, men även en kort historik om Torggatan och dess verksamheter.⁷⁵

Endast ett fåtal av skyltarna i Västra Nordstaden berättar andra historier än vad som oftast uppmärksammas. På stadshuset är en minnesskylt över Amiralen Lord James De Saumarez och varför Göteborg undkom krigen i början av 1800-talet placerad. Skylten är av större storlek och väl synlig från torget.⁷⁶

Skylden berättar följande:

Amiralen Lord James De Saumarez 1757-1836

Chef för en mäktig brittisk flotta vilken med "Victory" som flaggskepp låg vid Vinga ofärdsären 1808-1812. Mycket tack vare hans vänskap, klokhet och styrka undgick Göteborg krigets härjningar.

"We cannot yet deny that in a high degree we are indebted to you for our existing as a state" (Balzar Von Platen 22 sept 1809)

"It will be the greatest happiness of my life if my endeavours have any way tended to establish a fixed and permanent alliance between our respective nations" (Sir James Saumarez 11 maj 1812)

Figur 5 Informationsskylt på stadshuset

⁷⁴ Bilaga 1

⁷⁵ Bilaga 2 kompletterad av bilaga 1

⁷⁶ Se figur 5

På en skylt placerad på kv. Traktören, nuvarande stadsbyggnadskontoret, kan betraktaren läsa att det tidigare funnits en skola på platsen men att denna revs 1889. Det är den enda skylt i området av detta slag, som berättar om en tidigare byggnad och dess funktion. Även om skyltarna i de flesta fall berättar om äldre tider finns de som visar en modernare sida av staden. På Stiftelsen Göteborgs Studentbostäders hus på Kronhusgatan, samt byggnaden på Östra Hamngatan 13 är en skylt placerad som informerar betraktaren om att de fått årets utmärkelse för god byggnadskonst, det på Kronhusgatan år 2005 och byggnaden på Östra Hamngatan år 1987. Trots att informationen på dessa skyltar är mycket kortfattad, ger den ett modernare perspektiv på staden.

Figur 6 Skylt på SGS studentbostadshus, Kronhusgatan

På Packhusplatsen, som har en lång historia som Göteborgs hamn, kan tre informationsbärare av olika karaktär återfinnas. Tull- och packhuset är utmärkt med en "Higabskylt" mot Göta älv, vilket idag kan tolkas som byggnadens baksida. Genom en samlad och relativt stor skylt på kajen, mellan packhuset och kajskjulet, guidas besökaren till vad som anses besöksvärt på platsen. En karta med tillhörande text gör det lätt att orientera sig i området. På Kruthuset på Packhusplatsen är namnet på husets uppförare samt arkitekt och byggherre ingraverat i sockeln, vilket informerar betraktaren om husets historia, om än kortfattat.⁷⁷

I en passage på Postgatan är en av fasaderna målade i en bildserie. Denna "skylt", målade av Lars Gilles 2003⁷⁸, berättar historien bakom Postgatans namn, från holländska Häringzgatun till svenska Postgatan. Målningen illustreras av platser i Västra Nordstaden från olika epoker med fokus på Postgatan. "Skylten" är, som sagt tidigare, målade i en passage där tillträdet begränsas av grindar. Trots grindarnas öppna formspråk är endast delar av konstverket och därmed informationen synligt utifrån.

⁷⁷ Bilaga 2

⁷⁸ Framgår av målningen

Figur 7 Målning över Postgatans historia. För förstoring se bilaga 4

Första målningen: *Postgatan hette 1624 Häringzgatun (sill på holländska) 1644 – Herings gatan, 1671 – Sillegathon, 1674 – Sillegatan, 1803 – Sillgatan, 1895 – Postgatan (efter posthuset på Sillgatan – Packhusplatsen).*

Genom skyltarna i Västra Nordstaden kan besökaren få en uppfattning om vad som är betydelsefullt och sevärt. I området finns minst fyra vägskyltar, som leder besökarna in till Kronhuset. Även en skylt i direkt anslutning till Kronhusgården leder besökaren rätt. ”Kronhusskyltarna” är de enda vägskyltar i området som leder bilister och gångare in till ett besöksmål.

Figur 8 Vägskylt vid Postgatan/Östra Hamngatan

Gatunamn, ofta uppkallade efter tidigare verksamhet eller betydelsefulla personer, kan tolkas av besökaren efter egen förmåga och egna förkunskaper. I Västra Nordstaden finns många gator med namn som tyder på vad som har funnits på platsen.⁷⁹ Postgatan, som är uppkallad efter det tidigare Posthuset vid Packhusplatsen⁸⁰, Kronhusgatan som leder förbi Kronhuset och Kvarnbergsgatan som leder upp till Kvarnberget, namngivet av de väderkvarnar som tidigare var uppförda där⁸¹, är bara några exempel på gator som berättar platsens historia.

⁷⁹ Baum, 2001

⁸⁰ Baum, 2001, s. 232

⁸¹ Baum, 2001, s. 174

4.4 Liv åt Västra Nordstadens kulturarv

I frågeställningen presenterades frågan om hur Västra Nordstaden kan förmedlas på ett nytt sätt. Förmedling av kulturarv och kulturmiljö är viktigt för att möjliggöra delaktighet från befolkningens sida och därigenom öka intresset för historia. Alla kulturarv kan inte förmedlas lika, utan informationsbärarna måste anpassas specifikt till platsen eller området vilket är viktigt för att betraktaren skall få en tydlig helhetsbild. I Akropolis i Aten, Grekland, har delar av kulturarvet valts att förmedlas genom *The Grand Promenade*, en visuell promenad som ger ett tvärsnitt av Atens historia. Promenaden var färdig till de olympiska spelen i Aten 2004 och består av tretton platser som kan besökas genom att vandra en utmärkt sträcka.⁸² En *Grand Promenade* hade kunnat levandegöra Västra Nordstaden genom att, på gatorna, anlägga en visuell vägsträcka. Sträckan hade kunnat utformas genom gatsten som inte liknar övriga stenar, fotsteg i gatan eller liknande, och som skulle leda besökaren på ett enkelt sett genom området. I och med snön är dock förslaget inte rimligt vintertid, men möjligheten finns att komplettera den visuella vägen med exempel nedan. För att levandegöra området ytterligare hade fler skyltar satts upp utmed den visuella vägsträckan, skyltar som berättar händelser på platsen och vad som tidigare funnits.

För att göra invånare och besökare medvetna om sin historia kan vägskyltarna inne i Västra Nordstaden berätta vad som tidigare funnits på platsen. Gatunamn har ofta uppkommit efter något som tidigare funnits på gatan eller någon som varit betydelsefull i staden eller i samband med platsen.⁸³ Genom en förklarande text under vägnamnet eller på en separat skylt strax bredvid, kan en större förståelse för gatans namn och därigenom området ges. Postgatan är en gata med en lång och spännande historia. Som nämnts tidigare finns en målning i en passage på gatan som berättar dess historia, dock är målningen svårtillgänglig. Förutom att informationen om Postgatan är svårtillgänglig, skulle fler målningar eller skyltar med liknande information kunna placeras i området för att ytterligare öka invånarnas och besökarnas medvetenhet till området.

I Västra Nordstaden finns, enligt mina undersökningar, inga audioguider som guidar besökaren i egen takt. Dock finns möjligheten då bland annat Audioindex, ett företag som producerar audioguider, har tekniken att förmedla information både inomhus och utomhus. Genom att hålla en digital avläsare nära en informationsbärare får lyssnaren fram information om platsen. Guidesystemet kan sammankopplas med en karta där läsarnas placering är utmärkt för att göra de lättfunna för besökaren.⁸⁴

⁸² National Geographic - Athens walking tour: The Grand Promenade

⁸³ Baum, 2001

⁸⁴ Audioindex – Speaking Environment

5. RESULTAT OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Tillgänglighetsfrågan har diskuterats i många avseenden, i de flesta fall fysisk tillgänglighet till offentliga byggnader, inte tillgänglighet till information om kulturarv. Det som skrivits om informationstillgänglighet till kulturarv har syftat till fasta fornminnen och inte till byggnader i stadsmiljö. Vad som dock finns skrivet, om än kort, är pamfletter och broschyrer om vandringar privatpersoner kan gå på egen hand.

Genom att undersöka olika slag av källmaterial och vilka berättelser, historier och händelser de förmedlar, väcks en bild av Västra Nordstaden. De kulturarv som mest frekvent presenteras är de som anses mest viktiga. Undersökningen har inneburit studier av litterära källor; historiska böcker, turistguider och internetsidor, verbala källor; stadsvandringar, och fallstudier. I avseendet informationsförmedling förmedlas Västra Nordstaden relativt missvisande, och i många fall saknas ”djup” i det som beskrivs. Med djup menar jag information som ger förståelse för området i ett större sammanhang inte enbart ur ett byggnadshistoriskt; kan sägas vara det som händer i och runt byggnaderna. De källmaterial uppsatsen behandlat ger en relativt enhetlig bild av Västra Nordstaden. I de flesta fall är det samma byggnader och samma händelser som beskrivs. Genom böcker som beskriver Göteborgs historia: ”Göteborg genom ritningar...”⁸⁵ och ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande”⁸⁶, får läsaren en bild av Göteborg. Här framkommer tidigare byggnader, byggnader som finns idag och historien bakom dem, men även vilka byggnadsminnen som idag existerar i området. I bevaringsprogrammets kapitel om stadskärnan och Nordstadens beskrivning och karaktär omtalas i de flesta fall endast områdets byggnadsminnen. De byggnader och platser som återkommer i merparten av informationskällorna är Kronhuset, Gustaf Adolfs Torg, Rådhuset, Ostindiska huset, Börsen och Christine kyrka, som alla var omtalade i, förutom stadsvandringarna och fallstudien, minst fem av källorna. Flera byggnader benämns med olika namn beroende på vilken tid informationen syftar till. Eftersom merparten av de byggnader som omtalats har en lång och händelserik historia, innebär det i många fall att husets namn ändrats. Många byggnader har namngetts efter den person som lät uppföra huset, men benämns ofta efter byggnadens verksamhet. Ett exempel på detta är Radheska huset på Norra Hamngatan som, enligt informationsskylten, har fått namnet efter dess uppförare Bryngel Radhe. Huset köptes av Göteborgs stad som lät bygga om det till tull- och packhus. Sedermera namnges det på flera ställen i litteraturen som tull- och packhuset på Norra Hamngatan, inte som Radheska huset.

Som sagt tidigare ger Stadsvandringar ofta ett utförligare perspektiv på staden och ger utrymme för egna tolkningar. Stadsvandringen med stadsmuseet gav en helhetsbild av Västra Nordstaden kopplat till resterande Göteborg. Här blandades äldre och nya händelser, vilket resulterade i en större förståelse för området och dess koppling till Sverige. Undersökningen har även resulterat i en inventering av vilka skyltar som finns i Västra Nordstaden med avgränsning till informationsskyltar, inte verksamhetsskyltar även om de också ger information. De skyltar, som relaterar till en byggnad, är placerade på stadens ”finare” byggnader; borgarnas bostadshus, byggnader av militärt slag och byggnader tillhörande stadens styre. En hypotes till varför den

⁸⁵ Schönbeck, 2005

⁸⁶ Lönnroth, 1999, Kulturhistoriskt värdefull...

”fina” sidan av staden presenteras är att det, efter bränder och ”saneringar”, är vad som bevarats från äldre tider. Att den ”fina” sidan av Göteborg i många fall förmedlas kan innebära att invånare och besökare endast anser det ”fina” som bevarandevärt. Ofta hör jag att vissa byggnader är ”fula” och därför bör rivas, men de ”fula” byggnaderna är också en del av vårt kulturarv och vår historia och därför viktigt att bevara för framtiden. Om alla ”fula” byggnader skulle rivas och de ”fina” bevaras, vilken bild av Göteborg och historien skulle finnas då? Enligt kulturminneslagen skall kulturarvet vårdas och skyddas, och ansvaret för det skall delas av alla.⁸⁷ För att möjliggöra det är det viktigt att alla har möjlighet att känna till vårt kulturarv. Det är en del av vår historia och tillhör inte oss, vår uppgift är att föra det in i framtiden för vidare kunskapsutvinning därför att det viktigt att göra invånare och besökare medvetna om kulturarvet. Det är dock sällan informationsskyltarna på byggnaderna i Västra Nordstaden är utförliga och ofta berättar de endast en kort byggnadshistorik. Olika kulturer kan uppfatta och tolka texters innehåll olika beroende på vilka förkunskaper de besitter, vilket kan leda till att besökaren inte förstår vad platsen skall förmedla⁸⁸. För att ge områdets historia ett ”djup” är det dock viktigt att inte enbart berätta byggnadernas historia utan även platsernas. Skyltar är dock inte opartiska, de berättar vad betraktaren skall uppleva på platsen och sällan lämnas utrymme för egna tolkningar.⁸⁹ Vid kulturarv i landskapet ger skyltar besökaren svårigheter för egna tolkningar, då de är försedda med den allmänna tolkningen av platsen. I stadsmiljö borde dock skyltarna bli fler till antalet då, enligt min mening, det är svårare att tolka en byggnad. Utan information vet betraktaren inte hur och varför huset är byggt eller vem som lät uppföra det.

Placering av skyltar bör, likt innehållet, beaktas noga för att förmedla kulturarvet lättillgängligt. Vid inventering av skyltar i Västra Nordstaden framgick att några skyltar var svårtillgängligt placerade ur ett synligt perspektiv. En av ”Higabskyltarna” var placerad strax intill huvudingången till byggnaden och eftersom ingången var placerad där omkringliggande omgivning tar fokus, var skylten svår att se. Ytterligare ett exempel på, enligt min mening, felplacerade skyltar är på Radheska huset på Norra Hamngatan där informationsskylten är placerad strax utanför en kiosk och där reklamskyltar och löpsedlar tar fokus. Detta är endast två exempel på skyltar som är placerade på ett svårtillgängligt sett. Enligt min mening skall skyltarna placeras enskilt där de är väl synliga och tillgängliga för passerande. Platsen på skylten bör väl beaktas för att den inte skall kännas onödig.

I Västra Nordstaden är det tydligt vad som anses besöksvärt. Minst fyra vägs skyltar leder bilister och andra besökare in till Kronhuset, samt ytterligare en i anslutning till Kronhusgården. Detta understryker vad som anses ”locka” besökare till Västra Nordstaden och vad som anses besöksvärt. Kanske beror det på att Kronhuset är det som bäst representeras utanför Göteborg och vad som är känt för besökaren sedan tidigare⁹⁰. Det borde dock även vara viktigt att visa vad Västra Nordstaden har att erbjuda mer än Kronhuset och Kronhusbodarna.

I undersökningen har förslag framtagits till hur Västra Nordstaden kan förmedla sitt kulturarv på, för området, ett nytt sätt. Vad som dock är genomgående i många av förslagen är att kulturarven

⁸⁷ Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950

⁸⁸ Gustafsson & Karlsson, 2004, Kulturarv som samhällsdialog, s. 16 ff.

⁸⁹ Molin, 2005

⁹⁰ Informant 1

bör sammankopplas, genom en visuell väg, en karta eller liknande. Jag anser att de befintliga skyltarna bör kompletteras med fler för att visa alla sidor av området och att öka vetskapen om kulturarvet.

För att slutligen återkomma till den hypotes jag presenterade i frågeställningen; *Enligt mina förutfattade meningar om Västra Nordstaden har jag en teori om att Kronhuset och Kronbusbodarna samt Rådhuset, främst Gunnar Asplunds tillbyggnad, är de byggnader i området som oftast och mest informativt visas upp. Denna teori bygger jag på det jag ser när jag går i området, det jag läser och det jag hör*, kan den varken styrkas eller avslås. Hypotesen stämmer delvis då undersökningen resulterat i att Kronhuset och Rådhuset är två av de sex byggnader och platser som främst omtalas i källmaterialet, i Rådhusets fall ursprungsdelen och tillbyggnaden tillsammans. Kulturarv är inte enbart byggnader och platser, utan även händelser och traditioner.⁹¹ Studien har dock visat att kulturarv som byggnader är vad som i de flesta fall visas i Västra Nordstaden, men även att det är den ”fina” sidan av staden som visas. Även händelser i området samt det ”fula”, vardagliga, bör förmedlas för att invånare och besökare skall få en förståelse för historien och därför kunna föra kulturarvet vidare.

⁹¹ Riksantikvarieämbetet - Kulturarv

6. SAMMANFATTNING

Uppsatsen har behandlat tillgänglighet till Göteborgs kulturarv ur ett informationsinriktat perspektiv, med avgränsningen Västra Nordstaden. Fokus på olika informationsbärare i form av litteratur, stadsvandringar, turistguider och skyltar i området har undersökts för att bringa klarhet i vilket kulturarv som bäst representeras. För att öka förståelsen för kulturarv som begrepp och historien bakom dagens kulturarv i Västra Nordstaden, görs en historisk bakgrund.

Kulturarvsförvaltning har varit en företeelse i Sverige sedan 1500-talet då det bestämdes att alla Sveriges runstenar skulle inventeras, detta för att bevisa landets nationella historia. 1666 instiftade Karl XI en statlig minnesvård, Sveriges första antydan till en fornminneslag. Gustaf III instiftade Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1786, vilket kom att präglas starkt av dåtidens syn på den klassiska kulturen. I och med den agrara- och industriella revolutionen på 1800-1900-talet, flyttade stora delar av befolkningen från sina hem till stadsmiljöer. För att hävda sig och sin bakgrund ökade intresse för den personliga identiteten, vilket resulterade i hembygdsgårdar och lokalmuseum. I och med 1960-talets stora ”saneringar”, ökade åter intresset för kulturarvsfrågor och bevarandet av kulturarv. Dock är det, än idag, främst fornminnen som skyddas och inte byggnader.

Sedan Göteborg grundades har staden drabbats av ett antal storbränder, men, som sagt tidigare, även av såkallade saneringar på 1960-talet och framåt. Detta har stor betydelse för stadens utseende idag och hur den uppfattas. I Västra Nordstaden finns innerstadens förmodligen äldsta byggnad, Kronhuset, som tillsammans med Kronhusbodarna bildar en speciell miljö i området. Kung Gustaf II Adolf grundade Göteborg 1621, då som en befäst handelsstad kantad av vallgrav och mur. Stora Torget, nuvarande Gustaf Adolfs Torg, var ett av två torg i Göteborg under 1600-talet, det andra var Lilla torget. Runt Stora Torget växte stadens styre upp; Rådhus, Stadshus och Börs- och Festivitetssvåning. Det var även runt torget samt utmed Norra Hamngatan som många av stadens borgare var bosatta. Militären ägde två kvarter i Göteborg vid tiden; Lilla torget (som inte ingår i undersökningsområdet) samt Kronhuskvarteret. Kronhuset byggdes 1642-1655 som magasin åt militärens tygmateriel. Genom ett flertal brände som drabbat Göteborg sedan dess grundade, har endast ett fåtal byggnader i Västra Nordstaden undkommit helt. Många av de byggnader som skadats av bränderna har byggts upp på nytt och andra har byggts om. Vad som dock bevarats i området är att Gustaf Adolfs Torg än idag är en plats för stadens styre.

Genom uppsatsens undersökning har de byggnader och berättelser som representerar Västra Nordstaden framtagits, liksom den information man som besökare kan erhålla genom att befinna sig i området. Litteraturen har visat en relativt enhetlig bild av Västra Nordstaden. Allt som oftast berättas samma händelser och samma byggnadshistorik. Det är sällan litteratur berättar om andra byggnader eller händelser. Genom stadsvandringar ges dock ett ”djup” i byggnaderna samt en större förståelse för områdets betydelse i staden och stadens betydelse i Sverige.

Genom att inventera informationsskyltar som är placerade i området ges en bild över vad som anses viktigt att visa på platsen. Här kan besökare guidas på egen hand mellan några av områdets byggnader, men vilka byggnader är egentligen utmärkta med en skylt? I de flesta fall är informationsskyltarna placerade på stadens ”finare” byggnader, vilket innebär att det är bilden av ”det fina Göteborg” som presenteras för besökaren. De skyltar som finns i Västra Nordstaden varierar både i utseende och i informationsmängd, några är ytterst kortfattade medan andra är mer utförliga. De flesta informationsskyltar är tillkomman i samband med projektet ”100 utmärkta hus i Göteborg” och är placerade på byggnader förvaltade av Higabgruppen. De utseendemässigt likartade ”Higabskyltarna” beskriver kort byggnadens historia. Trots att ”Higabskyltarna” är de i området som dominerar, finns även andra skyltar som berättar om stadens byggnader. En historiskt kortfattad skylt är placerad på Rådhuset och en på kv. Traktören, nuvarande Stadsbyggnadskontoret. Även på Torggatan 14, på Gegerfelts hyreshus, är en informationsskylt placerad som berättar inte enbart historien bakom huset utan även om Torggatan. På Stiftelsen Göteborgs Studentbostäders hus på Kronhusgatan samt på huset på Östra Hamngatan 13 är en skylt placerad som informerar om att huset erhållit utmärkelse för god byggnadskonst, huset på Kronhusgatan år 2005 och huset på Östra Hamngatan 13 år 1987. Skyltarna berättar för betraktare delar av den moderna historien, vilket sällan förekommer i området. Andra skyltar, än de som anses mest typiska, finns i området nämligen ingraverade texter i fasader, målningar och liknande. En av dessa ”skyltar” är en målad fasad i en passage på Postgatan. Målningen består av flera mindre målningar som tillsammans bildar en serie om Västra Nordstaden med fokus på Postgatan under emigrationsåren i slutet av 1800-talet. Ytterligare en sort av ”icke typiska skyltar” är graveringar som bland annat kan ses på Kruthuset på Packhusplatsen, där namnet på byggnadens uppförare samt namnet på dess arkitekt och byggherre graverats in i sockeln på byggnaden.

Studien, om vilket kulturarv i Västra Nordstaden som till största del representeras, har resulterat i, utifrån litteraturens sida, att Kronhuset, Ostindiska huset, Börsen, Gustaf Adolfs Torg, Rådhuset samt Christine kyrka är de byggnader och platser som i de flesta fall informeras om. Bilden som undersökningen ger av Västra Nordstaden är relativt enhetlig. Som sagt tidigare är det i de flesta fall samma byggnader och samma händelser som berättas. Dock har stadsvandringarna resulterat i en större förståelse för området och dess betydelse i Göteborg. Skyltarna i Västra Nordstaden domineras av ”Higabskylten” som vanligen är placerad på stadens ”finare” byggnader. Dock har några av områdets informationsbärare inte förmedlat bilden av det ”fina Göteborg”, utan har ökat förståelsen för staden i ett större sammanhang. Tillsammans med stadsvandringar ger litteratur och fallstudier en helhetsbild av Västra Nordstaden.

7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

7.1 Otryckta källor

Muntliga källor och e-post

Informant 1: Tjänsteman på Turistbyrån i Göteborg
Samtal 4 maj 2011

Informant 2: Einar Hansson, Melica, Göteborg
Samtal och stadsvandring 5 maj 2011
Stadsvandringen med gymnasieklass

Informant 3: Mari Wickerts, pedagog, Göteborgs stadsmuseum
Samtal och stadsvandring 14 maj 2011
Stadsvandring med familjer till utländska anställda i Göteborg

7.2 Tryckta källor och litteratur

100 utmärkta bus i Göteborg, Göteborgs stadsmuseum i samarbete med Göteborgs-posten, Göteborg, 2001

Baum, Greta, *Göteborgs gatunamn 1621 t o m 2000*, Tre böcker, Göteborg, 2001

Besöksmål i Sverige: analys av attraktivitet och regional utveckling under åren 1998 till 2008, Tillväxtverket Stockholm, 2011

Carlén, Octavia, Göteborg: *Beskrifning öfver staden och dess närmaste omgifningar : ny handbok för resande*, Rediviva, Stockholm, 1970[1869]

Di Duca, Marc, *Gothenburg*, 2. ed., Thomas Cook, Peterborough, 2009

Grundberg, Jonas, *Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning: utveckling eller konflikt?*, Institutionen för arkeologi, Univ., 1. uppl., Diss. Göteborg: Univ., 2004 Göteborg, 2004

- Grundberg, Jonas, *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag: en introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*, 1. uppl., Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, Göteborg, 2000
- Gustafsson, Anders & Karlsson, Håkan, *Kulturarv som samhällsdialog?: en betraktelse av kulturarvsförmedling*, 1. [uppl.], Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2004
- Gustafsson, Anders & Karlsson, Håkan, *Plats på scen: kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fasta fornlämningar genom tiderna*, Bohusläns museum, Uddevalla, 2004
- Göteborg & co, *Göteborgs officiella turistguide 2011*, 2011, Ruter AB, Laholm
- Göteborg utan att fråga.*, [Ny uppl.], Göteborgs o. Bohusläns turisttrafikfören., Göteborg, 1950
- Hansson, Einar & Herklint, Ewamarie, *Stadsvandra på egen hand: Centrum, Linnéstaden, Majorna, Hälsolots*, Göteborg, 2009
- Kaelas, Lili & Söderpalm, Kristina (red.), *För hundra år sedan: skildringar från Göteborgs 1880-tal*, Göteborgs historiska mus., Göteborg, 1984
- Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950
<http://www.notisum.se/mpn/sls/lag/19880950.HTM>, 2011-05-10
- Lönnroth, Gudrun (red.), *Hus för hus i Göteborgs stadskärna*, Stadsbyggnadskontoret, Göteborg, 2003
- Lönnroth, Gudrun (red.), *Kulturbistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. D. 1, Stadsbyggnadskontoret, Göteborg, 1999
- Molin, Torkel, 'Att präglade landskap', *Kulturarvens dynamik : det institutionaliserade kulturarvets förändringar.*, S. 43-57, 2005
- Nordstrand, Charlotta Hanner, *Göteborgs museums 1800-tal: fem decennier av kunskap och utveckling*, Göteborgs stadsmuseum, Göteborg, 2008
- Schönbeck, Gun, *Göteborg genom ritningar: byggande från äldre tid till 1900*, 2. tr., 2005, Regionarkivet (RA), Göteborg, 2004

Internetreferenser

Audioindex – Speaking Environments

<http://www.audioindex.se/?id=3511>, 2011-05-13

Higabgruppen

<http://www.higabgruppen.se/>, 2011-05-18

National Geographic – Athens walking tour: The Grand Promenade

<http://travel.nationalgeographic.com/city-guides/athens-walking-tour-2/>, 2011-05-17

Navigationsskolan i Göteborg

www.Wikipedia.se, 2011-05-10

Posthuset vid Packhusplasten, Göteborg

www.Wikipedia.se, 2011-05-20

Regeringens proposition 1999/2000:79, Från patient till medborgare – En nationell handlingsplan för handikappolitiken

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/14/78/e9da3800.pdf>, 2011-05-12

Riksantikvarieämbetet, Historia

http://www.raa.se/cms/extern/vart_uppdrag/vart_uppdrag/var_historia.html, 2011-05-08

Riksantikvarieämbetet, Kulturarv

<http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv.html>, 2011-05-10

Riksantikvarieämbetet, Organisation

http://www.raa.se/cms/extern/vart_uppdrag/organisation.html, 2011-05-27

Turistbyrån i Göteborg

<http://www.goteborg.com/turistbyran>, 2011-05-11

Walknet – Göteborg till fots

<http://www.walknet.se/>, 2011-05-11

7.3 Illustrationsförteckning

Samtliga fotografier av Maria Johansson

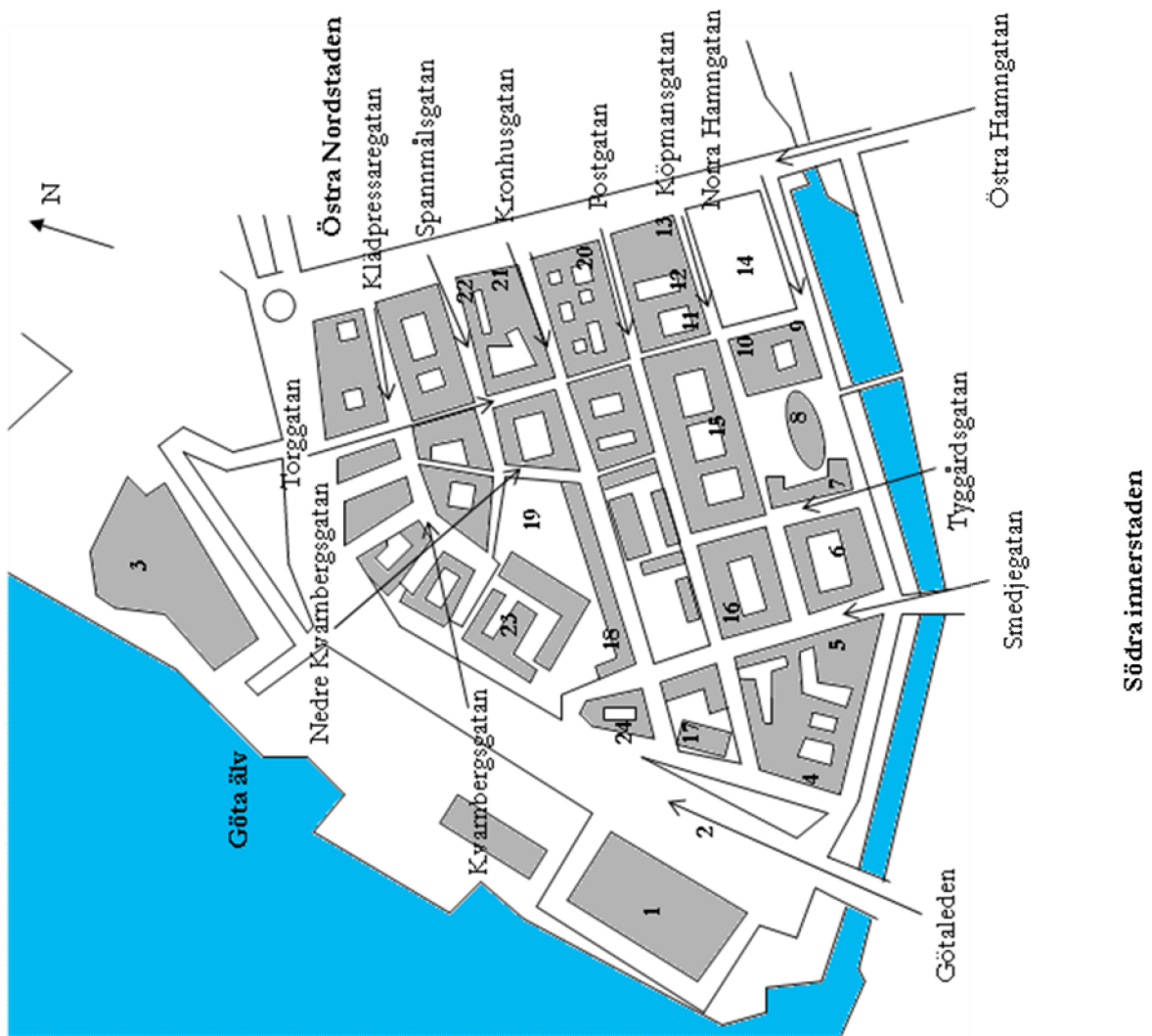
Figur 2 från Higabgruppens hemsida
<http://www.higabgruppen.se/page.asp?link=4-170-571>

Kartbild (figur 1) från Lokala kartan, med tillstånd från Bo Åhrlin, VD
http://www.lokalakartan.se/karta_visa.php?id=17, 2011-05-23

7.4 Bilagor

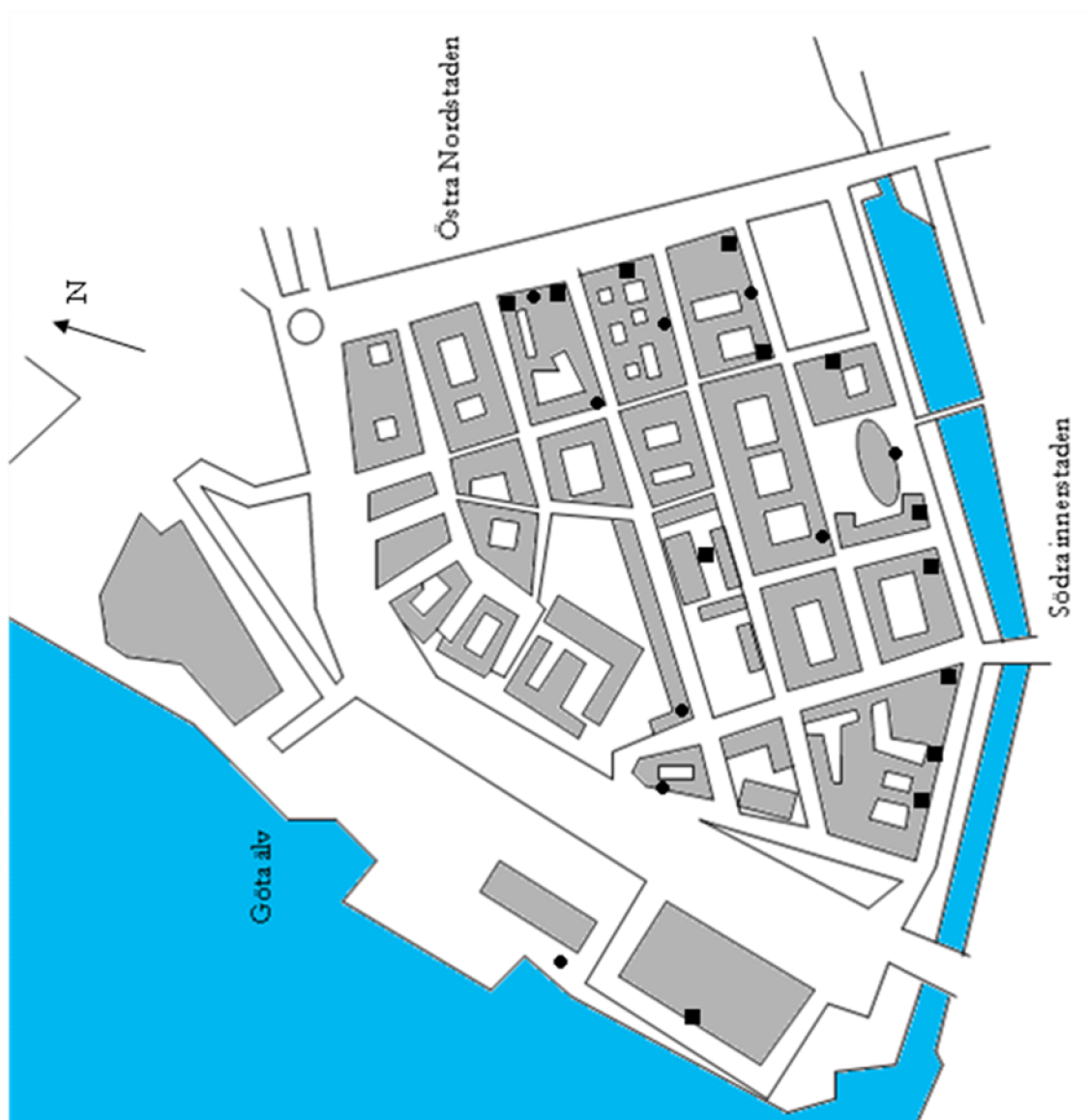
Bilaga 1 och 2 av Maria Johansson efter förlagor från Eniro.
Bilaga 4 är en sammanslagning av bilder av Maria Johansson.

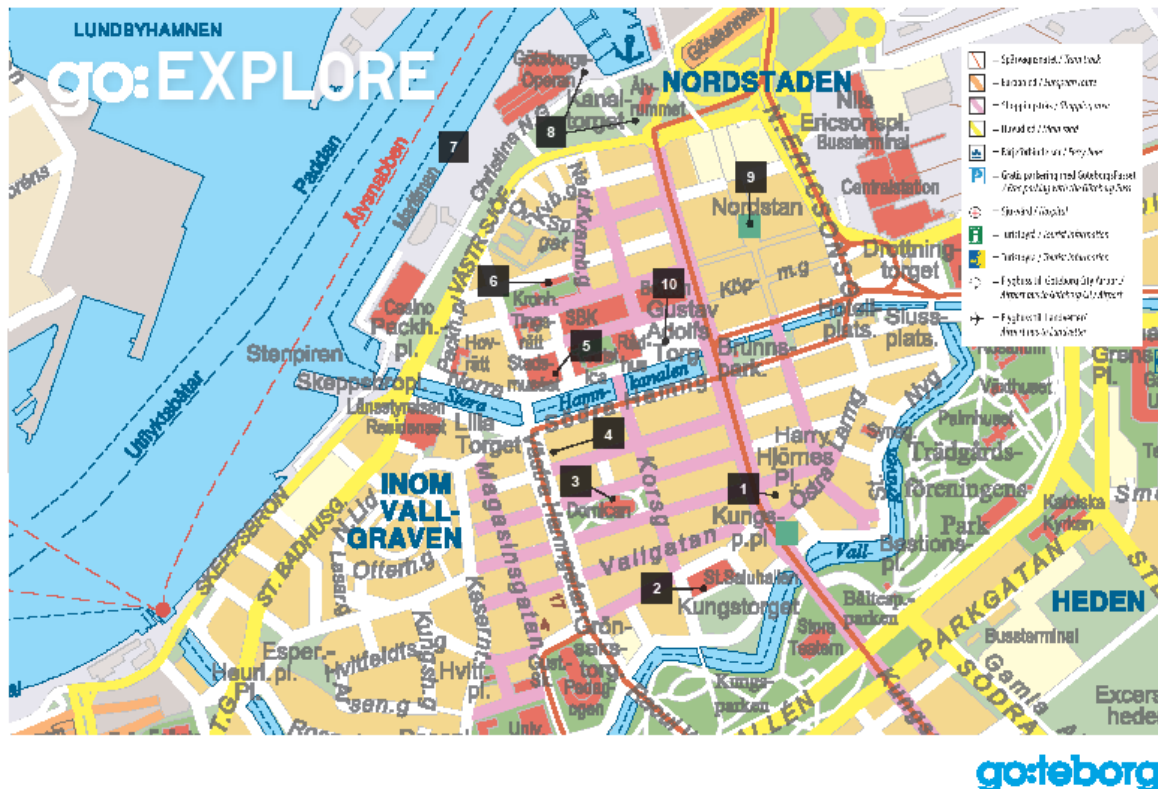
Bilaga 1: Karta över Västra Nordstaden. Av Maria Johansson efter förlagor från Eniro.

1. Tull- och packhus
2. Packhusplatsen
3. Göteborgsoperan
4. Hovrätten, tidigare Broströmska huset
5. Radheska huset, tidigare tull- och packhuset
6. Göteborgs stadsmuseum, tidigare Ostindiska kompaniets hus
7. Sahlgrenska huset
8. Christine kyrka
9. Rådhuset, ursprunglig del
10. Rådhusstillbyggnad, tidigare Kommendantshuset
11. Wennngrenska huset
12. Stadshuset
13. Börs- och festivitetshuset, tidigare Kaulbarska huset
14. Gustaf Adolfs Torg
15. Kv. Traktaten (Stadsbyggnadskontor)
16. Tingsrätt
17. Rederi AB Transatlantics byggnad, tidigare posthuset (1873-1942)
18. Stiftelsen Göteborgs studentbostäder, hyreshus
19. Skyddsrum
20. Hallska huset
21. Östra Hamngatan 15
22. Oterdahlska huset, Medicinhistoriska museet
23. ÅF AB, tidigare Navigationsskolan
24. Kruthuset (Hertziahuset)

Bilaga 2: Karta över skyltar i Västra Nordstaden. Av Maria Johansson efter förlagor från Eniro.

CITY WALK – TILL FOTS INOM VALLGRAVEN

Under den här turen tar vi dig med till historiska platser, äldre och modernare shoppingområden och en bit av hamnen.

Utgå från turistbyrån som ligger på

1. Kungssportsplatsen

Kungssportsplatsen. Statyn "Kopparmärra" föreställer Karl IX Gustav, som grundade det första Göteborg i början av 1600-talet. Gå därefter över Östra Hamngatan för att komma till:

2. Kungstorget och Saluhallen

Kungstorget och Saluhallen. Torget är den största marknadsplatsen i Göteborg med färiska grönsaker, fisk, frukt, lantägg och blommor. I Saluhallen, byggd 1809, hittar du närproducerade varor från västkusten, men även matvaror från världens alla hörn. Gå igenom hallen och gå höger in på Korsgatan – en trevlig gågata – Tag vänster på Kungsgatan. Till höger ligger:

3. Domkyrkan

Domkyrkan. Byggt 1815 och ritad av C. W. Carlberg. Kyrkan är öppen för besök dagligen och det ges ofta tillfällen att lyssna på en konsert. Gå höger ut på Västra Hamngatan. Vid trottoaren finns en dricksbrunn med vatten draget i ledning från Kallebäckskällan. Utmed gatan låg tidigare flera av de stora bankerna. I nr 6 nästan nere vid Stora Hamngatan finner du:

4. Antikhallarna

Antikhallarna. Som är en permanent antik- och samlarmarknad i två plan. Passera Södra Hamngatan och gå upp på Kämpbron. Stanna till här. Längs ligger Stenpiren där flera fartyg avseglade med svenska emigranter till Amerika. Intill låg Stora Bommen, tullplats för att komma in i staden med sina varor. Handelsmännen förtöjde sina bå-

tar utmed hela kanalen för att lossa sina varor eller sälja direkt från däck. På andra sidan bron finner du:

5. Ostindiska huset

Ostindiska huset. Stadsmuseet är inrymt här. Är du intresserad av Vikingatiden, Ostindiska Kompaniet, Göteborg och industrialismens historia skall du ta dig tid att gå in här. Granne med museet ligger Christinae kyrka (1748), som är en av de fy byggnaderna som stod emot de stora bränderna under 1700 och 1800-talen. Klockan 13.00 varje dag hör man ett klockspel med tema från någon psalm. Gå vänster in på Tyggårdsgatan, en liten gata som slutar vid:

6. Kronhuset och Kronhusbodarna

Kronhuset och Kronhusbodarna. Kronhuset är den äldsta profana byggnaden i Göteborg. Den uppfördes mellan åren 1642 – 55 som ett magasin för krigsmaktens spannmål och vapenarsenal, men den har även verkat som Rikssal 1860, garnisonskyrka, Historiskt museum och idag som repetitions- och konsertsal för Göteborg Wind Orchestra. Traditionsenlig julmarknad i december. I Kronhusbodarna finns guldsmed, glashytta, keramik, gammaldags lanthandel, klockmakare, presentbod och ett kafé med vita valv och öppen spis. Gå igenom Kronhusparken och ut på Smedjegatan. Tag trapporna upp till gångbron som leder dig över till:

7. Maritiman

Maritiman. Göteborgs maritima upplevelsecentrum har en av världens största samlingar med flytande fartyg. Ubåt,

fyrskipp, jagare och fiskebåt är några av de olika fartygen. Öppet april – november. En bit längre bort hittar du:

8. GöteborgsOperan och Göteborgshjulet

Formen på operahuset från 1994, arkitekt Jan Lindkvist, är hämtad från hamnen och älvlandskapet. Musikaler, opera, balett och konserter uppförs här. På utsidan står Eino Haskis staty av Evert Taube. Taube föddes på Vinga där hans far var lots. Gå över bron till Göteborgshjulet, en ny sevärdhet med fantastisk utsikt över stad och vatten. Gå sedan uppför trapporna till den täckta gångbron för att komma till:

9. Nordstan

Nordstan som är ett av Europas största shoppingcenters inomhus. I mitten av Nordstan finner du vår andra turistbyrå. Där tar du höger och går ut på Östra Hamngatan, som du går över för att komma till:

10. Gustaf Adolfs Torg

Gustaf Adolfs Torg. Platsen hette förr Stora Torget till skillnad från Lilla Torget, som ligger en bit längre ner mot hamnen. Statyn föreställer Gustav II Adolf, som grundade nuvarande Göteborg 1621, efter det att danskarna ett flertal gånger hade intagit den staden som fanns vid älvmyningen och krävt höga lösen. Funnt torget ligger Rådhuset, Børsen och Stadskansliet. Snedda över bron med de stora lejonerna som vaktar staden. Gå till vänster igenom Brunnsparken till Palacehuset. Vik åt till höger och följ Fredsgatan. Här finner du varuhuset NK och Kompassen samt flertalet andra butiker. Gatan möter Kungsgatan vid Harry Hjörnes plats. När du rundat hörnet vid guldsmedsaffären är du tillbaka på Kungssportsplatsen.

Beräkna 1,5 timmas gångtid men har du mer tid finns det gott om pärlor väl värda att stanna till vid längs vägen!

Bilaga 4: Målning på Postgatan. Foton av Maria Johansson

